

Kitap İncelemesi / Book Review

Oil Powers: A History of U.S.-Saudi Alliance

Victor McFarland, Columbia University Press, New York 2020, 357 sayfa

Değerlendiren: Abdussamet Pulat*

ABD'nin Ortadoğu politikası açısından Suudi Arabistan ile kurduğu ilişki oldukça özgün bir konuma sahiptir. Suudi Arabistan Krallığı'nın kuruluşundan (1932) bir yıl sonra ABD'li petrol şirketleriyle Krallık topraklarında petrol aranması için yapılan anlaşmalarla başlayan bu ilişki, günümüze kadar siyasi, ekonomik ve askeri alanda gelişerek devam etmiştir. Zaman zaman ortaya çıkan sorunlara rağmen, Washington'ın dünyanın en zengin petrol rezervine sahip ülkesi konumundaki Krallık'ın bu zenginliğini kontrol etme isteği ve Suudi Arabistan'ın hem rejim hem ülke güvenliğini ABD ile kurduğu ilişkiyle sağlama çabası iki ülke ilişkilerini gayriresmî bir ittifak ilişkisine taşımıştır. Victor McFarland'ın ABD ve Suudi Arabistan ilişkilerini 1930'lardan 1980'e kadar ele aldığı "Oil Powers: A History of U.S.-Saudi Alliance" isimli kitabı iki ülke arasındaki ilişkinin nasıl oluştuğunu ele almaktadır.

Kitap, ABD ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkileri genel hatlarıyla ele aldığı bir giriş bölümüyle başlamakta ve sekiz bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Suudi Arabistan'ın kuruluşunu ve ABD-Suudi Arabistan

* Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, TR, Ortadoğu Enstitüsü, orcid.org/0000-0002-0758-5596, apulat@sakarya.edu.tr

ilişkilerinin temellerinin atıldığı ilk temasları ele almaktadır. ABD’li petrol şirketi Standard Oil Company of California’nın (Socal) 1933 yılında Suudi Arabistan ile imzaladığı petrol arama anlaşması aslında hem Krallık hem de iki ülke arasındaki ilişkiler için bir dönüm noktası niteliğindedir. 1930’ların sonlarına doğru ilk keşifler yapıldıktan sonra 1940’ların ilk yarısında ABD’li yetkililer Suudi Arabistan topraklarındaki bu zenginliğin farkına vardılar. Aslında İkinci Dünya Savaşı’na kadar Suudi Arabistan, Amerika’nın karar vericileri için önemli bir konuma sahip değildi. Ancak savaş sırasında sahip olduğu petrol kaynaklarının kendisine getirdiği avantajı gören ABD için Suudi Arabistan’ın önemi de arttı (37-38). İki ülke ilişkilerinin temellerinin atıldığı bu ilk dönemin en önemli gelişmesi ise dönemin ABD Başkanı Franklin Roosevelt ve Suudi Arabistan’ın kurucu kralı Abdulaziz el-Suud’un 1945 yılında baş başa yaptıkları görüşmedir. Modern Ortadoğu tarihinin en önemli karelerinden birinin çıktığı bu görüşmede iki ülke arasındaki gayriresmî ittifak ilişkilerinin temeli atılmıştır (39-40).

Kitabın ikinci bölümü ABD-Suudi Arabistan ilişkilerinin 1950’li yıllardaki ekonomik boyutunu ele alarak başlamaktadır. Yeni kurulan bir ülke olarak üretimden uzak verimsiz bir ekonomiye sahip olan ve birçok alanda alt yapı eksiklikleriyle karşı karşıya bulunan Suudi Arabistan, ABD’li şirketler için önemli fırsatlar sunmaktaydı. Nitekim bankacılıktan inşaata, sulama sistemlerinden sağlık sektörüne kadar birçok alanda faaliyet gösteren ABD’li şirketler Suudi Arabistan’ı inşa etmeye başladı (51-53). Bu ilişki bir taraftan ABD’li şirketlere ciddi karlar sağlarken öbür yandan da Suudi hanedanının ülkedeki nüfuzunu artıran karşılıklı menfaatler içeriyordu (54). Ekonomik ilişkilerin yanı sıra 1950’li yıllarda etkisini iyiden iyiye artıran Soğuk Savaş, ABD-Suudi Arabistan ilişkilerini doğrudan etkiledi. ABD bu yıllarda Suudi Arabistan’ı müttefikleri olan Batı Avrupa ülkelerinin ucuz petrol temini için kaynak bir ülke olarak görürken Suudi Arabistan ise tehdit olarak gördüğü Komünizm ve Arap Sosyalizmine karşı ABD’nin yanında yer aldı (57 ve 75). Böylece maddi ilişkiler üzerinden giden bu ilişkiye bir de ideolojik ortaklık eklenmiş oldu. İdeolojik ortaklığa ve ekonomik alandaki işbirliğine rağmen, iki ülke arasındaki ilişkiler kusursuz değildi. 1967 yılında İsrail’in Arap ülkelerine ani bir saldırı başlatmasıyla başlayan Altı Gün Savaşı’nda Arap ülkelerinin yaşadığı hezimet Suudi Arabistan’ı zor durumda bıraktı. Güvenliği için ABD ile kurduğu ilişkinin öneminin farkında olan Suudi yönetimi hem içerden hem Arap dünyasından ABD’ye

karşı tepki vermeye zorlanınca ciddi bir ikilem içinde kaldı (93). Altı Gün Savaşı'nın ardından Irak'ın petrol ambargosu çağrısına istemsiz bir şekilde katılan Suudi Arabistan, bir hafta sonra ambargoyu kaldırarak bu ikilem karşısındaki tavrını da ABD ile olan ilişkilerinden yana koydu (82; 84).

1970'li yıllara kadar ABD için Suudi petrolünün önemi, Batı Avrupa ve Japonya gibi ülkelere ihraç edilen petrolün kesintiye uğramamasıydı. ABD petrol tüketimini kendi üretimiyle karşılayabildiği için Suudi petrolüne ihtiyacı yoktu. Ancak 1970'li yıllara doğru ABD'nin petrol üretiminin azalmaya başlaması, buna mukabil tüketiminin de artmaya devam etmesi ülkenin petrol ithalatçısı olmaya başlamasına neden oldu. Kitabın dördüncü bölümünde, 1973 Petrol Krizi'ne doğru giderken ABD'nin enerji tedarikinde Suudi Arabistan'ın artan önemi ve Arap-İsrail çatışmasının ikili ilişkilerdeki etkisi anlatılmaktadır (107-110). Altı Gün Savaşı'ndan sonra Suudi Arabistan dahil Arap kamuoyunun tek gündemi Arap-İsrail çatışması oldu. 1973'teki Yom Kippur Savaşı'na kadar ikili ilişkilerin en öncelikli konusu da yine bu çatışmaydı. Suudi yöneticiler bir taraftan ABD ile ilişkilerini geliştirmeye devam ederken diğer yandan hem diplomatik görüşmelerde hem basına verdikleri demeçte ABD'nin Araplara karşı İsrail'i desteklemesinin yanlış olduğunu ifade ettiler. Bunun yanında, petrolün artan önemi politik bir silah olarak kullanılma imkanı, Suudi Arabistan dahil Arap ülkelerinin yöneticileri tarafından daha çok dillendirilmeye başlandı (119).

Kitabın beşinci bölümü hem Suudi Arabistan-ABD ilişkileri hem de 20. yy. tarihi açısından oldukça önemli olan 1973 Petrol Krizi'ne ve bu krizin iki ülke arasındaki ilişkilere etkisine odaklanmaktadır. ABD'nin bu savaşta da İsrail'i güçlü bir şekilde desteklemesi ve uluslararası kamuoyunun İsrail karşısında sessiz kalması sonrasında savaşın onuncu gününde Arap devletleri petrolü bir silah olarak kullanmaya karar verdi. Önce Körfez Ülkeleri'nin petrol ihracatçısı ülkeleri ardından Cezayir'in katılımıyla petrole önce zam sonrasında da arz kesintisi uygulanmaya başlandı (133 ve 135). Kesinti kararlarına rağmen ABD'nin İsrail'e olan desteği hem Arap devletlerinin yöneticileri hem de kamuoyu tarafından bu ülkeye karşı petrol ambargosu uygulanması yönünde talepleri artırdı. Her ne kadar Suudi Arabistan, İsrail'e verilen destekten dolayı ABD'ye kızgın olsa da böyle bir ambargoya karşı çıkıyordu. Ancak 20 Ekim'de ABD'nin İsrail'e finansal destek kararı almasının ardından Suudi Arabistan ABD'ye karşı

petrol ambargosu uygulamaya başladı (136). Suudi Arabistan'ın da içinde bulunduğu ülkelerin uyguladıkları bu ambargo ABD tarafından kızgınlıkla karşılanırsa da Washington yönetimi İsrail'e olan desteğini geri çekmedi. Bunun yerine, savaşın tarafları arasında ateşkes anlaşması yapılması, ambargo uygulayan ülkeler ile de ambargonun kalkması için diplomatik görüşmeler yapmayı tercih etti (141).

Washington yönetiminin tüm çabalarına rağmen Mart ortasına kadar devam eden ambargo, Arap-İsrail çatışması üzerinde ABD'nin politikasını değiştiremese de kendileri için çok büyük bir ekonomik kazanç getirdi. Buna ek olarak her ne kadar ambargo Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin tansiyonu en yüksek dönemi olsa da iki ülke arasındaki ilişkiler bu krizden önceki döneme göre çok daha ileri bir seviyeye taşındı (150). Yazara göre Suudi Arabistan ve ABD ilişkilerini 1974 yılından sonra daha ileri bir düzeye taşıyan temel faktör Suudi Arabistan ekonomisinin petrol fiyatlarının artmasıyla yaşadığı patlamaydı (153). 1970'ler boyunca yıllık ortalama %28 büyüyen Suudi ekonomisi geçmişe nazaran ABD için çok daha büyük fırsatlar sunuyordu. Nitekim 1975 yılında iki ülke arasında ekonomik işbirliğini geliştirmek için bir komisyon (U.S-Saudi Joint Comission for Economic Cooperation) kuruldu. Komisyon Suudi Arabistan için eğitimden enerjiye kadar çok geniş bir yelpazedeki sektörlerde atılacak adımlarda ABD'li danışmanların teknik destek vermelerini içeriyordu (161). Her ne kadar bu komisyon bir süre sonra işlevini kaybetse de ABD'li şirketler Suudi Arabistan'ın gelişiminde çok daha önemli bir rol oynamaya devam etti (164). Kitabın bu bölümünde en dikkate değer konu ise ABD'nin dış politikasındaki etkili isim olan Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'a petrol gelirleriyle zenginleşen Suudi Arabistan hakkındaki görüşlerine değinildiği başlıklardır. Petrol ambargosu sırasında oldukça zor günler geçiren Kissinger'a göre Suudilerin elindeki bu zenginlik ABD'nin avantajına dönüştürülmeli ancak bu zenginliğin yeni bir ambargo için Riyad yönetimine imkan verdiği de unutulmamalıdır.

Kissinger'ın bu çekincelerine rağmen Washington yönetimi oldukça pragmatist davrandı (186). Petrol gelirlerinden elde edilen milyarlarca dolar ya ticaret ya da yatırımlar (sadece FED'in ihraç ettiği tahvillere milyarlarca dolar yatırıldı) aracılığıyla ABD'ye aktı (187). McFarland yedinci bölümde ekonomik ilişkilerdeki gelişime ve Suudi Arabistan'ın bu zenginliğinin Washington'ın politikalarını etkilemede artan rolüne

değınmektedir. Bunun en önemli örneklerinden biri daha önce ABD içindeki muhalefet nedeniyle Suudi Arabistan'ın alamadığı F-15 savaş uçaklarının 1978'de Kongre'nin onayıyla alınmasıdır (182). Suudi Arabistan'ın Washington'daki etkinliğinin artmasının bir diğer nedeni ise petrol piyasasının en çok üretim yapan ülkesi konumunda olmasıdır. Bu konumunun Suudi Arabistan'ı petrol fiyatlarını etkileme konusunda en etkili oyuncu yapması, ABD'li politikacıların gözünde Riyad yönetimiyle ilişkilerini daha fazla önemsemesine neden oldu (182).

ABD ve Suudi Arabistan arasında ekonomik işbirliği artmaya devam ederken, 1970'lerin sonunda iki ülke arasındaki ilişkilerin en önemli başlığı güvenlik konusu oldu. Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği ile mücadelesinde ABD'nin yanında yer alan Riyad yönetiminin, petrol gelirlerinin artmasıyla birlikte bu desteği daha görünür hale geldi. Özellikle yakın coğrafyası olan Somali ve Yemen gibi ülkelerde ABD'yle birlikte Sovyet karşıtı gruplara destek veren Suudi Arabistan, Sovyetlerin Afganistan işgaline karşı da ABD ile birlikte Afgan mücahitlerin örgütlenmesinde etkin bir rol oynadı (216-224). Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgali ve İran'da ABD'nin yakın müttefiki olan Şah'ın devrilmesi Körfez ülkelerinin güvenlik kaygılarını artırdı. Aslında ABD daha önceki güvenlik stratejilerinde Körfez ülkelerin güvenliğine öncelik vermiyordu. Ancak hem İran'da Şah'ın devrilmesi hem de petrol piyasasının kontrolü için bölge ülkelerinin önemi ABD'nin stratejisini de değiştirdi. Dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter, Riyad yönetimi çıkarlarını korumak için Basra Körfezi'nde askeri güç kullanabileceğini deklare etti. Carter Doktrini olarak adlandırılan bu yeni stratejiyle ABD ilk kez resmi olarak Suudi Arabistan'a güvenlik konusunda taahhüt vermiş oldu (227).

ABD-Suudi Arabistan ittifakının nasıl şekillendiğini anlatmak amacıyla yola çıkan McFarland, iki ülke arasındaki ilişkilerin uzun tarihini oldukça açıklayıcı bir şekilde ve sade bir anlatımla ele almaktadır. Kitabın literatürde en öne çıkan özelliği iki ülke arasındaki ilişkilerde petrolü merkeze alarak açıklamasıdır. Bunun yanında kitabın Soğuk Savaş, Arap-İsrail Çatışması ve kişisel bağlantılar gibi belirleyicileri de yeri geldiğinde vermesi iki ülke arasındaki ilişkilerin açıklanmasındaki eksikleri tamamlar niteliktedir. Bu avantajlarına rağmen uzun bir tarih aralığını ele alması nedeniyle bazı eksikler barındırması da dikkat çekmektedir. Örneğin yeni kurulan bir ülke olarak ABD ile yakın ilişkilere giren Suudi Arabistan'ın

devlet kurumlarının oluşmasında ABD’li uzmanların oynadığı rol ve bunun ikili ilişkilere etkisi kitabın dışında kalan konulardan biridir. Halbuki iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinde Suudi Arabistan’ın SAMA (Suudi Arabistan Merkez Bankası) gibi kurumlarında üst düzey görevlerde bulunan Amerikalıların önemli bir rolü vardır. Buna ek olarak, Suudi Arabistan’ın petrol piyasasındaki rolü ve ABD’nin 1970’lerden sonra enerjide dışa bağımlılığının artması gibi tespitlerin rakamlarla desteklenmesi okurların bilgilenmesi açısından daha destekleyici olabilirdi.